

МАКТАВ О'QUVCHILARDADA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISH

Raxmanberdiyev Muxtor Murotqulovich
Surxondaryo viloyati Jarqo'rg'on tumani
27-sonli umumta'lim maktab psixologi

Anotatsiya: Jinoyatchilikni keltirib chiqaruvchi omillar, ota-onalarning yo'l qo'yadigan ayrim xatolari .

Kalit so'zlar: Jinoyatchilik, deviant xulq, o'smirlik davri, psixologik yondashuvlar, me'yordan og'ish, nosog'lom muhit.

O'smir yoshdagi o'quvchi shaxsining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari shunday o'ziga xos imkoniyatlarga egaki, u ba'zan shaxsning sog'lom munosabatlari va sog'lom turmush tarzini belgilasa, ba'zan esa nosog'lom xulq-atvorning kelib chiqishi uchun imkoniyat yaratadi. Ushbu xususiyatlar o'quvchilarda g'ayriqonuniy xulq-atvor kelib chiqishini oldini olishga qaratilgan psixologik-pedagogik jixatdan ta'sirchan tadbirlarni ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi. Bu esa profilaktik tadbirlarni o'quvchining individual psixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda olib borishni toqozo qiladi.

Kuzatishlarimizdan ma'lum bo'lishicha, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda, eng avvalo, jinoyatchilik xulqining ijtimoiy-psixologik, individual psixologik, sotsiologik, hududiy va kriminologik xususiyatlarni hisobga olish talab e'tiladi. Shuningdek, voyaga yetmaganlar o'rtasida yuzaga kelayotgan qonunbuzarliklarning oldini olish ishlari umumiy va maxsus-individual tarzda olib borilishi bilan xarakterlanadi. Maxsus –individual xarakterdagi tadbirlar sifati bolalar va o'smirlarning shaxs xususiyatlari, ularning psixologiyasi, dunyoqarashi, qadriyatlar oriyentatsiyasi, hayotiy pozitsiyasi, onglilik darajasi va ijtimoiylashuv xususiyatlarini hisobga olgan holda chora-tadbirlarni ishlab chiqish va qo'llash tushuniladi.

Profilaktik chora- tadbirlarni ishlab chiqishda voyaga yetmagan o'quvchilar o'rtasida xulq og'ishining kelib chiqishigacha bo'lgan davrga, bu davrda olib boriladigan umumiy tarbiyaviy tadbirlar, ularni takomillashtirish, shuningdek, ta'sirchanlik darajasini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi. Shuning uchun ham voyaga yetmaganlar o'rtasida yuzaga kelayotgan xulq og'ishining oldini olishda ushbu oraliq davri muhim ahamiyat kasb etishini unutmasligimiz kerak. Qolaversa, bolalar va o'smirlar o'rtasida xulq og'ishining kelib chiqishigacha bo'lgan davrdagi profilaktik tadbirlar oson, yengil va ko'zlangan natijalari yuqoriligi bilan ham xarakterlidir.

Voyaga yetmagan o'quvchilar o'rtasida xulq og'ishining oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar tabiatini tushunish uchun avvalo, ularning boshlanish

davrini, obyektini hamda xulq og'ishiga ega bo'lgan bolalar va o'smirlar shaxsiga ta'sir ko'rsatish xususiyatini bilib olish talab etiladi. Ushbu masalani yechish uchun tabiiy ravishda shaxsning motivatsion sohasiga aloqador bo'lgan ma'lumotlardan foydalanishga to'g'ri keladi. Chunki shaxsning motivatsion, ya'ni yo'naltiruvchi omilini bartaraf etish orqali o'smirning ijtimoiy borliqqa nisbatan munosabatini ijobiy yo'naltirish va shu orqali xulq og'ishining oldini olishga erishish oson kechadi. Jinoyatchilik xulqi motivatsiyasi qaysidir ma'noda shaxsning umumiy yo'nalish va vaziyat o'rtasidagi o'zaro aloqasiga bog'liq bo'ladi. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, jinoyatchilik xulqi motivatsiyasi kriminogen vaziyatga nisbatan shaxsning ijobiy yo'nalishi va fazilatlarining beqarorligi, kriminogen vaziyatlar bilan shaxsning salbiy xislatlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorligi hamda shaxsning kriminogen yo'nalishi kabi juda ko'plab boshqa omillar asosida namoyon bo'ladi.

Voyaga yetmagan o'quvchilarda jinoyatchilik umumiy yo'nalishi tahlili jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlarni nafaqat jinoyatchilik xulqi va salbiy illatlarga ega bo'lgan bolalar va o'smirlar o'rtasida olib borish, balki ularni sog'lom xulqli bolalar hamda o'smirlar o'rtasida olib borish, zaruriyatini ko'rsatadi. Bu xulq og'ishiga ega bo'lgan bolalar va o'smir o'quvchilar xulqini ijtimoiy-psixologik jihatdan tahlil qilishga, taqqoslashga imkoniyat beradi. Shuningdek, bunday yondashuv nafaqat xulq og'ishiga ega bo'lgan, balki sog'lom xulqli bolalar va o'smirlar o'rtasida xam xulq og'ishining kelib chiqish extimoligining oldini olishga yordam beradi.

Ushbu fikrdan ko'rinadiki o'smir tomonidan amalga oshirilgan jinoiy harakat uning xulqiga emas balki, situasion vaziyatlarga ko'ra sodir etilganda o'smir o'quvchining ijobiy sifatlari va jinoyatchilikka qo'l urishga sabab bo'luvchi omillar to'g'risidagi ma'lumotlarni bermaydi va bunday vaziyatlarda o'quvchida tarbiyaviy profilaktik tadbirlar olib borilganda ham jinoiy harakatning oldini olishga yordam berib bo'lmaydi. Shuning uchun ham situasion vaziyatlarga bog'liq bo'lgan jinoyatlarning oldini olishda o'smir shaxsining xususiyatlarini uning ijobiy yoki salbiy fazilatlarga hamda ularning xarakter xususiyatlarini uning ijobiy yoki salbiy fazilatlari hamda ularning xarakter xususiyatlarini hisobga olgan holda ish tutish maqsadga muvofiqligini unitmaslik kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Deyl Karnegi. Muomala sirlari. T.«Navro'z» nashriyoti. 1999.
- 2.M.G.Davletshin . Yosh davrlari va pedogogik psixologiya. T.2004
- 3.V.Karimova. Oila psixologiyasi.T.2007
4. Deviant xulqni shakllanishi ma'ruzalar matni